

Spotreba cukru, sladených nápojov versus nepriame dane

CONSUMPTION OF SUGAR, SWEETENED BEVERAGES VERSUS INDIRECT TAXES

Katarína Vavrová, Miroslav Kmeťko, Elena Moravčíková, Igor Šarlina
Ekonomická univerzita v Bratislave

Málokedy si kladieme otázku o pojme priama či nepriama daň, pretože pojem vo všeobecnosti poznáme. Dane vznikli spolu so štátom a menili sa spolu s ním podľa jeho požiadaviek. **Spotrebné dane** sú jednorazové nepriame dane, ktoré sa vzťahujú na určité spotrebné výrobky na osobnú aj na hromadnú

spotrebu. Z historického hľadiska patria spotrebné dane medzi najstaršie. Nepriame dane v Slovenskej republike sú dane, ktoré platí kupujúci v cene tovaru a priamo ich odvádza predajca do štátneho rozpočtu. Zdaňovacím momentom pre tieto dane je samotný nákup alebo spotreba určitej komodity. Spotrebné dane, zvyčajne označované ako akcízy, sú selektívne.

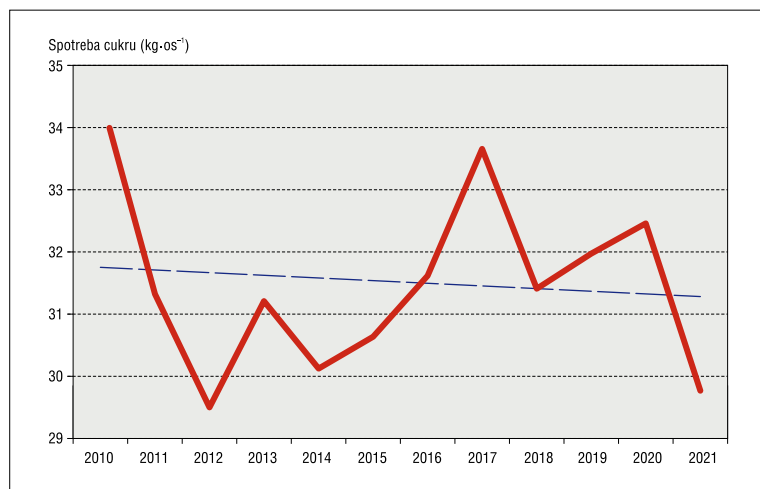
Keďže spotrebné dane sa ukladajú nepriamo a nemôžu zohľadňovať majetok, dôchodky daňovníkov alebo sociálno-ekonomickú situáciu, pôsobia ako dane na tovar (1). Na území Slovenskej republiky sa spotrebné dane riadia zákonmi:

- Zákon č. 98/2004 Z. z. o spotrebnej dani z minerálneho oleja,
- Zákon č. 106/2004 Z. z. o spotrebnej dani z tabakových výrobkov,
- Zákon č. 530/2011 Z. z. o spotrebnej dani z alkoholických nápojov,
- Zákon č. 609/2007 Z. z. o spotrebnej dani z elektriny, uhlia zemného plynu.

Spotrebné dane plnia regulačnú funkciu, t. j. kontrolujú spotrebu, ktorá má škodlivé sociálne dôsledky.

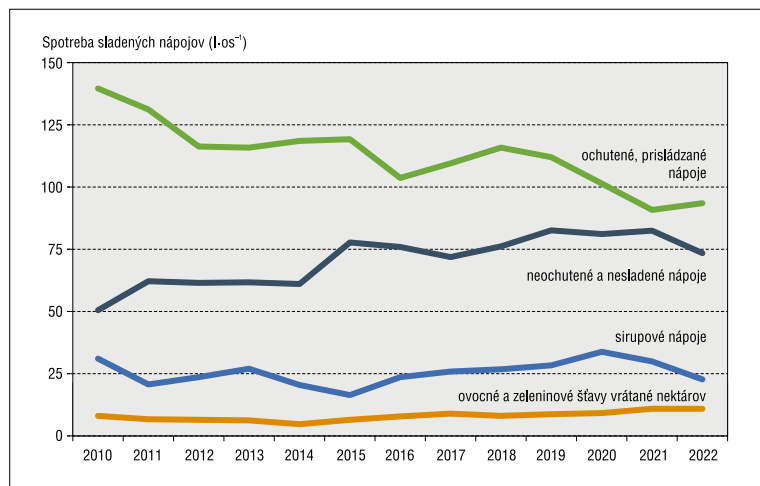
Okrem spotrebných daní je rovnako dôležitá tiež ďalšia nepriama daň – **daň z pridanej hodnoty (DPH)**. Daň z pridanej hodnoty sa rozmohla naprieč celým svetom rýchlejšie ako akákoľvek iná daň v modernej histórii. „Rýchly a zdanlivo neodolateľný nárast dane z pridanej hodnoty je pravdepodobne najdôležitejším daňovým vývojom posledného dvadsiateho storočia a určite tým najúchvatnejším. Dnes je kľúčovým zdrojom vládnych príjmov vo viac ako 120 krajinách. Približne 70 % celkovej populácie žije v krajine, ktorá má zavedenú DPH.“ „Princíp DPH spočíva v tom, že sa zdaňuje novo vytvorená hodnota na každom stupni zhodnotenia alebo distribúcie produktu alebo služby. Platca DPH odvádza daň z tej časti hodnoty výrobu alebo služby, ktorú sám pridal. Odvodená daň sa mu vracia v tržbách za predané tovary a služby, z toho dôvodu DPH pôsobí na podnikateľské subjekty neutrálne. Táto daň reálne dopadá na konečného spotrebiteľa, nakoľko je zahrnutá v cene, ktorú za služby a produkty platí, a niekto iný ju odvádza do verejných rozpočtov. Spotrebiteľ preto vystupuje ako daňovník (2). Sadzbu dane rozlišujeme základnú a zníženú. Od roku 2011 je základná sadzba dane

Obr. 1. Spotreba cukru na obyvateľa v Slovenskej republike

Prameň: vlastné spracovanie podľa ŠÚ SR.

Obr. 2. Spotreba sladených nápojov na obyvateľa v Slovenskej republike

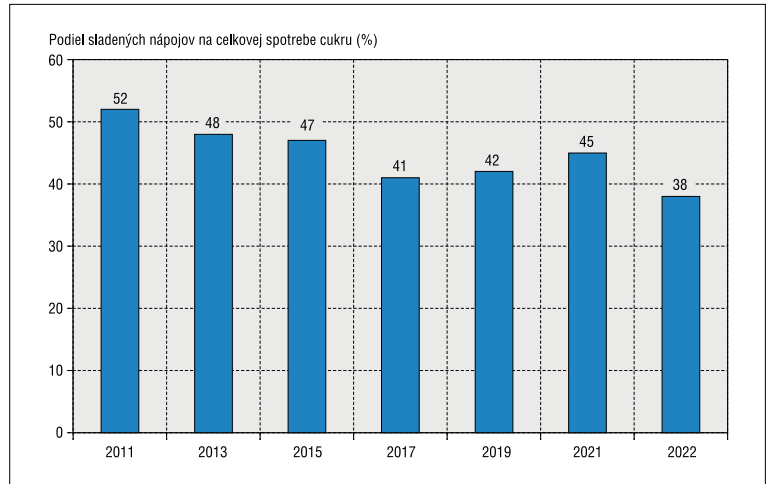
Prameň: vlastné spracovanie podľa ŠÚ SR.

pre účely DPH 20 % a znížená sadzba DPH od roku 2011 predstavuje 10 %. *V súvislosti so zníženou sadzbou dane z pridanej hodnoty na niektoré druhy služieb a produktov je pozoruhodné, že spolu so spotrebnou daňou vedia nepriame dane do určitej miery obmedziť spotrebu produktov nezdravých pre ľudské telo.* V súčasnosti sme svedkami zavedenia takejto dane v jednotlivých krajinách za účelom vopred spomenutej spotreby potenciálne nezdravých produktov. Jedným z najviac diskutovaných produktov je cukor a výrobky s ním súvisiace (3). *V súvislosti s nepriamymi daňami, zhodnotenie dopadov daní z cukru závisí od toho, akú premennú sledujeme. Dostupná vedecká literatúra pomerne jednoznačne dokazuje, že dane z cukru znižujú spotrebu sladených nápojov. Menej výskumov už skúma vplyv dane na kalorický príjem jednotlivca.* Žiaľ, efektívnosť nepriamej dane z cukru sa v tomto ohľade jednoznačne nepotvrdila. V tejto súvislosti možno konštatovať na základe údajov prevzatých zo Štatistického úradu SR, že spotreba cukru sa výrazne nemenila. Z obr. 1. je teda jednoznačne vidieť, že medzi rokmi 2010 – 2022 nedošlo k výraznejším zmenám. Napriek absencii dramatických skokov však trendová čiara ukazuje dlhodobu mierne klesajúci trend. Medzi rokmi 2010 a 2021 spotreba cukru klesla o 7 %.

V nadväznosti na cukor sa v ostatných rokoch skúmala spotreba sladených nápojov, ktoré sú v nemilosti práve z dôvodu ich možnej škodlivosti na ľudský organizmus vzhľadom na BMI index obyvateľstva a s tým súvisiace kardiovaskulárne choroby. Z tohto dôvodu opakujúcou sa témou v diskusiách vo vedeckých kruhoch i vo vláde je dôsledok dopadu konzumácie cukru v sladených nápojoch a zavedenie nepriamej dane na tieto nápoje. Spotrebu rôznych typov nápojov ilustruje obr. 2. Možno konštatovať, že trendy ich konzumácie nenaznačujú alarmujúcu situáciu.

Zároveň je pravdou, že na začiatku tisícročia (do roku 2010) sme boli svedkami pomerne významného nárastu v spotrebe ochutených a prisládzaných nápojov (4). Avšak analýzou spotreby rôznych typov nápojov je zjavné, že trend sa cca od roku 2011 otočil a (s miernymi fluktuáciami) klesá až do roku 2022. Medzi rokmi 2010 a 2022 spotreba ochutených a prisládzaných nápojov klesla o 33 % (zo 139,6 l na 93,5 l na obyvateľa).

Obr. 3. Podiel sladených nápojov na celkovej spotrebe cukru v SR

Prameň: vlastné spracovanie podľa ŠÚ SR.

Podiel sladených nápojov na celkovej spotrebe cukru.

Okrem samotnej spotreby sladených nápojov je dôležitý aj pohľad na vývoj podielu sladených nápojov na celkovej spotrebe cukru. Vývoj tohto ukazovateľa ilustruje obr. 3. (5).

Pre dôslednú analýzu sme skúmali podiel sladených nápojov na celkovej spotrebe cukru na základe dát prevzatých zo Štatistického úradu SR, ale zároveň existujú aj dáta z FAO. Ak hodnotíme túto situáciu z pohľadu FAO, podiel nápojov na celkovej spotrebe cukru od roku 2016 stúpa. V tejto súvislosti je nutné poznamenať, že ide o relatívne pomalé zvyšovanie (16,5 % v roku 2016 vs. 19,6 % v roku 2020). Navyše, v prípade FAO je podiel sladených nápojov vypočítaný nielen na cukroch, ale aj sladidlách a mede. Pri tomto holistickejšom indikátore je podiel sladených nápojov o poznanie nižší.

Prečo práve nepriama daň na sladené nápoje?

– Nepriama daň na sladené nápoje, resp. jej zavedenie možno v Slovenskej republike očakávať až začiatkom roku 2025. Do štátneho rozpočtu by to malo priniesť až cca 240 mil. eur.

Tab. 1. Prehľad už uplatňovaných sadzieb dane na sladené nápoje v jednotlivých krajinách

Štát	Podrobnosti a sadzby dane
DAŇ Z PRIDANEJ HODNOTY resp. GOODS AND SERVICES TAX	
Rumunsko	19 % základná sadzba DPH (zvýšenie z 9 % zníženej sadzby).
Španielsko	21 % (štandardná DPH – zvýšenie z 10 % zníženej sadzby).
SPOTREBNÁ DAŇ	
Belgicko	0,12 EUR·l ⁻¹ vody vrátane minerálnych vôd a sytených vôd s pridaným cukrom alebo inými sladidlami; 0,068 EUR·l ⁻¹ ochutených nesladených vôd; 0,41 EUR·l ⁻¹ tekutých koncentrátov bez pridaného cukru/sladidla určených na výrobu nealkoholických nápojov; 0 EUR·l ⁻¹ nealkoholických nápojov; 72 EUR·l ⁻¹ na tekuté koncentráty s pridaným cukrom/sladidlom; 0,68 EUR·kg ⁻¹ na nesladené prášky určené na výrobu nealkoholických nápojov; 1,19 EUR·kg ⁻¹ na sladené prášky; 0,7 EUR·kg ⁻¹ na výťažky, esencie a prípravky na báze kávy (HS 2101).
Francúzsko	Kízavá daň začínajúca na 0,03 EUR·l ⁻¹ pre nápoje obsahujúce ≤ 1 g cukru na 100 ml a končiacia na 0,2412 EUR·l ⁻¹ pre nápoje obsahujúce 15 g cukru na liter; 0,0205 EUR·kg ⁻¹ pridaného cukru na nápoje obsahujúce > 15 g cukru na liter; 0,03 EUR·l ⁻¹ na nekaloricky sladené nápoje; 0,0054 EUR·l ⁻¹ na prírodné alebo umelé vody.
Fínsko	0,13 EUR·l ⁻¹ na nealkoholické nápoje bez cukru (LCSB) podľa HS2202 a nesladené minerálne vody podľa HS2201; 0,32 EUR·l ⁻¹ na nealkoholické nápoje s obsahom cukru podľa HS2202; 0,32 EUR·l ⁻¹ na džúsy podľa HS 2009, 0,13 EUR·l ⁻¹ na džúsy bez cukru podľa HS 2009; 2,04 EUR·kg ⁻¹ na pevné koncentráty podľa HS2106, 1,13 EUR·kg ⁻¹ na pevné koncentráty bez cukru.
Holandsko	26,13 EUR na 100 l.
Chorvátsko	Sladené nápoje (SN) neobsahujúce taurín alebo metylxantín: 1,33 EUR·hl ⁻¹ na SN obsahujúce 2–5 g cukru, 3,98 EUR·hl ⁻¹ na nápoje obsahujúce 5–8 g cukru, 7,96 EUR·hl ⁻¹ na nápoje obsahujúce > 8 g cukru. Nápoje obsahujúce < 2 g cukru oslobodené od dane. SN obsahujúce taurín: 26,54 EUR·hl ⁻¹ ; koncentráty a sirupy obsahujúce taurín: 185,76 EUR·hl ⁻¹ , SN obsahujúce > 15 mg na 100 ml metylxantínov: Koncentráty a sirupy obsahujúce > 15 mg na 100 ml metylxantínov: 74,31 EUR·hl ⁻¹ .
Írsko	16,26 EUR·hl ⁻¹ na nápoje s obsahom 5–8 g cukru na 100 ml; 24,39 EUR·hl ⁻¹ na nápoje s obsahom ≥ 8 g cukru na 100 ml.
Lotyšsko	0,074 EUR·l ⁻¹ ak je celkový obsah cukru < 8 g na 100 ml; 0,14 EUR·l ⁻¹ ak je celkový obsah cukru > 8 g na 100 ml.
Maďarsko	15 HUF·l ⁻¹ na RTD („ready to drink“) nealkoholické nápoje s > 8 g cukru na 100 ml; 240 HUF·l ⁻¹ na koncentrované sirupy používané na sladenie nápojov; 50 HUF·l ⁻¹ na energetické nápoje s obsahom metylxantínu > 1 mg na 100 ml; 300 HUF·l ⁻¹ na energetické nápoje s obsahom metylxantínu > 15 mg na 100 ml; 85 HUF·kg ⁻¹ na sladený kakaový prášok
Poľsko	Základný poplatok 0,5 PLN/L. Dodatočný poplatok 0,05 PLN za gram cukru > 5g/100ml; dodatočný poplatok 0,09 PLN/L na nápoje obsahujúce kofeín alebo taurín; celkový poplatok za sódu nesmie presiahnuť 1,2 PLN/L; za džúsové nápoje s > 20% obsahom džúsu a izotonické športové nápoje s > 5g cukru na 100ml sa neplatí základný poplatok 0,5 PLN/L.
Portugalsko	Od 1,05 EUR·hl ⁻¹ na výrobky obsahujúce < 25 g cukru na liter do 21,07 EUR·hl ⁻¹ na produkty obsahujúce ≥ 80 g cukru na liter. Tekuté koncentráty: od 6,32 EUR·hl ⁻¹ (< 25 g·l ⁻¹) do 126,42 EUR/hl (≥ 80 g·l ⁻¹). Práškové koncentráty: od 10,54 EUR·hl ⁻¹ (< 25 g·l ⁻¹) do 210,71 EUR·hl ⁻¹ (≥ 80 g·l ⁻¹)

Prameň: Vlastné spracovanie podľa: <https://eur-lex.europa.eu/>

- Nepriama daň sa dotkne domácich aj zahraničných výrobcov. V prípade spotrebnej dane ten, kto prvý výrobok uvedie na trh, ten to zaplatí a je to v nákupnej cene. V prípade slovenskej výroby by to boli výrobcovia a v prípade zahraničných výrobcov daň zaplatia dovozcovia.
- Daň bude závisieť od typu sladeného nápoja. Ak máme na mysli klasické džúsy, tie by sa mali zaťažiť nižšou sadzbou, narásť by mali o 40 centov na liter (6). V prípade sirupov by to mohlo byť až 2,40 eur za liter,“ prehľad je uvedený v tab. I.

Negatívne dopady zavedenia novej nepriamej dane na cukor

Navrhovaná sadzba dane zo sladených nápojov v SR by bola najvyššia svojho druhu v celej Európskej únii. Vo väčšine prípadov sa pohybuje na úrovni 7–30 centov na liter. Účinnosť v boji proti obezite však aj naďalej ostáva otázná. Napríklad Dánsko sa od

začiatku roku 2014 rozhodlo daň zo sladených nápojov zrušiť, pretože podľa zozbieraných dát sa úroveň spotreby sladených nápojov pohybovala nezávisle od dane. Dáni navyše nakupovali tieto produkty vo zvýšenom počte v susednom Nemecku.

Záver

Cieľom článku bola analýza vývoja spotreby cukru v kilogramoch na obyvateľa v Slovenskej republike v súvislosti so spotrebou rôznych typov sladených nápojov. Na základe údajov spracovaných podľa štatistického úradu SR sa dá konštatovať, že spotreba cukru v kilogramoch na obyvateľa v Slovenskej republike v ostatnom čase osciluje medzi 35–28 kg na obyvateľa, postupom času pomaly klesá. Na začiatku sledovaného obdobia v roku 2010 bola spotreba najvyššia, v roku 2022 najnižšia. Z trendu spotreby cukru je zrejme, že na jeho spotrebu vplýva niekoľko výrazných faktorov.

Je jedným významným faktorom nepriama daň zameraná na sladené nápoje? Vieme ovplyvniť spotrebu sladených nápojov, resp. cukru zvýšenou cenou na vopred spomenuté produkty? V prvej časti článku sa z tohto dôvodu zaoberáme nepriamou daňou, jej charakteristikou a jej uvedením do praxe. V súčasnosti sme svedkami zavedenia takejto dane v jednotlivých krajinách za účelom vopred spomenutej spotreby potenciálne nezdravých produktov (tab. I.). Jedným z najviac diskutovaným produktom je cukor a výrobky s ním súvisiace.

Súhrn

Spotreba vzácnej komodity ako je cukor sa v ostatných rokoch skúma v súvislosti so spotrebou sladených nápojov, ktoré sú mimoriadne obľúbené. Napriek ich obľúbenosti sú tieto nápoje v nemilosti z dôvodu ich možnej škodlivosti na ľudský organizmus, vzhľadom na BMI index obyvateľstva a s tým súvisiace kardiovaskulárne choroby. Na základe tejto skutočnosti opakujúcou sa témou v diskusiách vo vedeckých kruhoch i vo vláde je dôsledok konzumácie cukru v sladených nápojoch. Východisko znižovania spotreby sladených nápojov preto vidia v zavedení nepriamej dane na nezdravé nápoje. V článku sa zameriavame na posúdenie vzťahu medzi výškou sadzby spotrebnej dane a úrovňou spotreby tovaru, ktorý je predmetom dane. Konkrétne sa zameriavame a analyzujeme už spomínaný vplyv na spotrebu sladených nápojov. Cieľom je zistiť, či výška spotrebnej dane má vplyv na úroveň spotreby vybraných tovarov v Slovenskej republike, a ako sa vyvíjala spotreba cukru a nápojov za určité skúmané obdobie.

Kľúčové slová: cukor, spotreba cukru, nepriama daň, spotrebné dane.

Literatúra

- BOJŇANSKÝ, J. ET AL.: *Dane podnikateľských subjektov*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2010, 133 s., ISBN 978-80-552-0486-4.
- HUŇADY, J.; IŠTOK, M.: *Daňový systém*. 1. vyd., Banská Bystrica: Belianium, 2020, 34 s., ISBN 978-80-557-1725-8.
- EBRILL, L. ET AL.: *The Modern VAT*. 1. vyd., International Monetary Fund, 2001, 242 s., ISBN 978-1-5890-6026-5.

4. SHENK, A.; THURONYI, V.; CUI, W.: *Value Added Tax: A Comparative Approach*. 2. vyd., Cambridge: Cambridge University Press, 2015, ISBN 978-1-107-61762-9.

5. Štatistický úrad Slovenskej republiky, Bratislava, 2023, [online] https://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_SLOVSTAT/sp2039rs/v_sp2039rs_00_00_00_sk, cit. 4. 12. 2023.

6. ŠTURCOVÁ, J.: *Finance a daňový systém v praktických príkladoch*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2021, 34 s., ISBN 978-80-261-1037-8.

Vavrová K., Kmeťko M., Moravčíková E., Šarlina I.: Consumption of Sugar, Sweetened Beverages versus Indirect Taxes

The consumption of sugar as a rare commodity has been studied in recent years in connection with the consumption of sweetened beverages, which are extremely popular. Despite their popularity, these drinks are out of favor due to their harmfulness to the human body, considering the population BMI index and the related cardiovascular diseases. Based on this fact, a recurring theme in discussions in both scientific circles and in government is the consequence of consuming sugar in sweetened beverages. They see the starting point for reducing the consumption of sweetened beverages in the introduction of an indirect tax on unhealthy beverages. In the article, we focus on the assessment of the relationship between the level of the excise tax rate and the level of consumption of the goods subject to the tax. In particular, we focus on and analyze the aforementioned impact on the consumption of sweetened beverages. The goal is to determine whether the level of consumption tax has an effect on the consumption of selected goods in the Slovak Republic and how the consumption of sugar and beverages developed over a certain monitored period.

Key words: sugar, sugar consumption, indirect tax, consumption taxes.

Kontaktná adresa – Contact adres

Ing. Katarína Vavrová, PhD., Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta podnikového manažmentu, Katedra podnikových financií, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: katarina.varova@euba.sk

